

zatvora, Moškov je bio izručen Jugoslaviji, gdje je suđen i pogubljen. Nakon toga gubi se trag zlata. Nedvojbeno je jedino da su određene količine zlata dospjele nakon toga u Argentinu, no, na žalost, postojeći dokumenti i sjećanja ne omogućuju određivanje točnih količina prenesenog zlata.

Najveći dio ovdje upotrijebljenih dokumenata predstavljaju iskazi svjedoka i zapisnici saslušanja, nastali u razdoblju od 1945. pa sve do polovice pedesetih godina, kao plod djelovanja jugoslavenskih vlasti. Ovi dokumenti su, također, u najvećem svom dijelu bili pohranjeni u MUP-u RH. Svakako zanimljiv i bitan dokument u ovom poglavlju su razmišljanja dr. Lovre Sušića o problemu hrvatskog zlata, nastala u emigraciji 1949. godine. Ta su razmišljanja sačuvana u Sušićevoj ostavštini, koja je u posjedu dr. Jere Jareba. Dio istog dokumenta nalazi se također pohranjen u HDA.

Na posljertku, slijedi opširan autorov zaključak (str. 357-360). Ovdje autor iznosi svoje spoznaje o ukupnim količinama zlata i drugih vrijednosti iznesenih iz Hrvatske tijekom 1944. i 1945. godine (o tome je bilo riječi na prethodnim stranicama), i utvrđuje njihovu sudbinu. Kako je danas poznato, sve vrijednosti koje su bile položene u Švicarskoj bile su već u ljeto 1945. godine predane jugoslavenskim vlastima. I manji dio zlata koji je nošen u inozemstvo u svibnju 1945. godine dospio je, prema nekim izvorima, u jugoslavenske ruke.

Vidljivo je kako su tvrdnje nekih inozemnih medija i organizacija o ogromnim količinama zlata i novca, a koji su navodno izneseni iz Hrvatske 1945. godine i položeni u vaticanske trezore, neutemeljene i nemaju nikakvog uporišta u dokumentima.

Mario Jareb

THE COMINFORM Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949. Feltrinelli Editore Milano, 1994, 1054 str.

Knjigu "Informbiro, Zapisnici tri konferencije 1947/1948/1949." objavili su Ruski centar za zaštitu i proučavanje gradiva za modernu povijest (RTsKhIDNI) i talijanska Fondacija Fertinelli.

Riječ je o kritičkom izdanju dokumenata značajnih za proučavanje međunarodnog komunističkog pokreta u poslijeratnom razdoblju, vanjske politike Staljinove Rusije, te početaka hladnog rata. Objavljeni izvori čuvaju se u RTsKhIDNI, najznačajnijem arhivu za povijest socijalističkog i komunističkog pokreta dvadesetoga stoljeća.

U knjizi se, po prvi put, objavljuju izvornici zapisnika Druge konferencije Informbiroa s govorima W. Gomułka, J. Duclosa, M. Rákossija, M. A. Suslova, P. Togliattija, i drugih. O Prvome i Trećemu savjetovanju In-

formbiroa već su 1948. i 1949. godine objavljene u Moskvi dvije knjige, no kao reprinti materijala iz službenoga glasila Informbiroa, "Za čvrsti mir, za narodnu demokraciju!". Istraživačima su bili dostupni memoari i komentari sudionika konferencija, kao što su Relae, Kardelj, Đilas i Bašt'ovansky. Ovom knjigom dostupni su kritički objavljeni, i opskrbljeni znanstvenim aparatom, cjeloviti zapisnici triju konferencija Informbiroa.

Uvodnu riječ napisao je poznati talijanski povjesničar Giuliano Procacci, koji je ujedno i urednik edicije. Kritički objavljenom gradivu svake konferencije prethode uvodne studije. Za prvu Konferenciju (Varšava, 22. do 28. rujna 1947) uvodnu studiju napisali su G. Adibekov i Anna Di Biagio. Adibekov je autor eseja o tome kako je došlo do Prve konferencije, a Anna Di Biagio piše o osnutku Informbiroa. Autori se osvrću kako na povijesnu pozadinu tako i na problematiku saziva Prve konferencije Informbiroa. Na ovoj Konferenciji bile su prisutne delegacije devet komunističkih i radničkih partija zemalja sudionica: SSSR-a, Poljske, Francuske, Italije, Čehoslovačke, Rumunjske, Bugarske, Mađarske i Jugoslavije, čiji su delegati bili Milovan Đilas i Edvard Kardelj. Objavljeni su zapisnici jedanaest održanih sjednica, popisi delegata i gostiju, izvješća o aktivnosti svake prisutne partije, izvješće Ždanova o međunarodnoj situaciji, saopćenje, deklaracija i rezolucija konferencije, zapisnici sjednica komi-

sije za pripremu nacрта rezolucije o međunarodnoj situaciji te popis tajnika i prevoditelja.

Druga konferencija održana je u Bukureštu (19. do 23. lipnja 1948. godine). Prisutne su bile delegacije SSSR-a, Poljske, Francuske, Italije, Čehoslovačke, Rumunjske, Bugarske i Mađarske. Objavljeni su zapisnici šest održanih sjednica, izvješće Ždanova o situaciju u Komunističkoj partiji Jugoslavije, te saopćenje i rezolucija o tome. U uvodnoj studiji uz ovu Konferenciju Leonid Gibianski raspravlja o počecima sovjetsko-jugoslavenskoga sukoba i Informbira, a Silvio Pons svoj rad naslovljuje "Suton Informbira".

Treća konferencija održana je također u Bukureštu (16. do 19. studenoga 1949. godine). Prisutne su delegacije SSSR-a, Poljske, Francuske, Italije, Čehoslovačke, Rumunjske, Bugarske i Mađarske. Objavljeni su zapisnici sedam održanih sjednica, popis delegata i gostiju, izvješće Suslova "Obrana mira i borba protiv ratnih hušaka", izvješće Togliattija "Jedinstvo radničke klase i zadaće komunističkih i radničkih partija", izvješće Gheorghiu-Deja "Komunistička partija Jugoslavije u rukama ubojica i špijuna", rezolucije o navedenim izvješćima, izvješće Duclosa o nacrtu pravila Informacijskog biroa, pravila Informacijskog biroa komunističkih partija, saopćenje o konferenciji, te popis tajnika i prevoditelja. Uvodnu studiju uz ovu

Konferenciju napisao je također Leonid Gibianski pod naslovom "Posljednja konferencija Informbiroa".

Tekstovi zapisnika triju konferencija objavljeni su na temelju izvornika pisanih pisaćim strojem te na temelju kopija zapisnika iz zbirke Informbiro (*fond 575, opis 1, delo 1.46, 731*) pohranjenih u RTsKhIDNI-ju. Kopije zapisnika RTsKhIDNI-ja uspoređene su s originalima, koje su potpisali sudionici konferencija, pohranjenima u Arhivu predsjednika Ruske federacije.

Uredništvo knjige je, nakon pregleda gradiva, objavilo najpotpuniju dostupnu verziju tekstova. Tekst zapisnika objavljen je u ruskom originalu i u engleskom prijevodu. Zapisnici konferencija nisu vođeni stenografski, pa objavljeni dokumenti potječu iz raznih fondova. Tekstovi govora koji su bili revidirani za pripremu zapisnika, tekstovi govora na kojima nema tragova ispravaka, ali su svejedno bili revidirani za pripremu zapisnika te gradivo sjednica ili njihovih dijelova, preuzeto je iz arhivskoga fonda/zbirke Informbiroa. Nacrti izvješća o pojedinih točkama dnevnoga reda te nacrti rezolucija pojedinih točaka dnevnog reda Prve i Druge konferencije čuvaju se u osobnoj zbirci Andreja Aleksandroviča Ždanova, general-pukovnika, sekretara CK Svesavezne komunističke partije (boljševika) (CC VKP(B)), člana Politbiroa i deputata Vrhovnog sovjeta, pohranjenoj u RTsKhIDNI-ju.

Uredništvo sa žaljenjem ističe činjenicu kako mnogi dokumenti sovjetskih vođa, kao što su Staljin, Molotov, Malenkov ili Suslov, kao i gradivo Političkog biroa (CC VKP(B)), još uvijek nisu dostupni. Unatoč tomu, ovdje objavljeni dokumenti s brojnim kritičkim bilješkama i uputama na druge izvore, od izuzetne su važnosti za proučavanje povijesti Informbiroa, tadašnje političke situacije u komunističkom bloku te uzroka blokofske podijeljenosti i hladnog rata.

Na kraju knjige donose se dva priloга i to rad G. Bdibekova o izvorima, te skupni rad Granta Adibekova, Leonida Gibianskija i Rozalije Jermoleve u kojem donose pregled arhivskoga gradiva Informbiroa (Informacijski biro komunističkih partija), čije se gradivo čuva u RTsKhIDNI kao fond broj 575.

To je gradivo od godine 1970. pohranjeno u Ruskom centru za zaštitu i proučavanje gradiva za modernu povijest, a ranije se čuvalo u Međunarodnom odjelu CK Komunističke partije Sovjetskog saveza. Zbirka se prvotno sastojala od 394 dosjea. U većini slučajeva spisi su čuvani kao predmetni dosjei prema potrebama tekućeg rada ureda Informbiroa i CC VKP(B)-a. Od 1992. do 1993. godine gradivo je arhivistički sređeno, oblikovane su arhivske jedinice, izrađen inventar i kazala. Zbirka se sada sastoji od 442 dosjea, popisanih u jedinstvenom inventaru.

Gradivo toga fonda/zbirke dijeli se u tri velike skupine. Prvu čine spisi koji se odnose na konferencije Informbiroa, zatim spisi sastanaka Sekretarijata Informbiroa, različito gradivo nastalo u Uredu Informbiroa, razne bilješke, izvješća i sl. Sačuvani su, primjerice, zapisnici četiriju sastanaka Sekretarijata Informbiroa (1948-1950), zatim zapisnici dvaju savjetovanja predstavnika komunističkih partija održanih u Beogradu (listopad 1947. i siječanj 1948). Najvažniji su zapisi koji sadrže podatke o radu ureda Sekretarijata. To su, primjerice, zapisnici sastanaka, odredbe i upute o uredu, dokumenti pojedinih odjela, urednika i izdavača "Za čvrsti mir, za narodnu demokraciju!", popisi osoba, financijske procjene, planovi rada, korespondencija s CC VKP(B) i drugim komunističkim partijama.

Značajan je obiman informativni materijal koji su sastavili djelatnici ureda i sovjetski izdavači lista "Za čvrsti mir, za narodnu demokraciju!". Informacije se odnose na brojna pitanja i stanje u raznim zemljama, poredani abecednim redom od A (Australija) do Ya (Japan). Posebna je pozornost posvećena istočnoeuropskim zemljama. Sakupljani su podaci o partijskim i državnim prvacima, organizacijskoj strukturi komunističkih partija, ideološkom pravcu, odnosu prema SSSR-u, socijalnoj strukturi članstva, općem gospodarskom i političkom stanju u zemlji itd.

Drugu skupinu čine dokumenti komunističkih partija, članica i ne-člani-

ca Informbiroa CC VKP(B)-a. Naime, Sekretarijat Informbiroa je nastojao da ured Sekretarijata dobije od drugih komunističkih partija što je moguće više informacija i dokumenata. Tako je Sekretarijat imao puni uvid u rad komunističkih partija nečlanica i članica Informbiroa, njihovoj organizaciji, političkoj i ideološkoj djelatnosti i praktičnim mjerama poduzetim za provođenje odluka Informbiroa. Zbirka sadrži dokumente vezane uz represije koje su 1940-ih u istočnoeuropskim zemljama poduzete protiv prominentnih komunističkih prvaka, kao što su Gomulka, Rajk i Slánsky.

Obimna je dokumentacija sačuvana o sudjelovanju "narodnih demokracija" u napadu Moskve na komunistički režim u Jugoslaviji, od savjetovanja 1948. do 1954. godine. Pohranjeni su podaci o radioemisijama istočnoeuropskih zemalja, o prihvatu prebjega iz Jugoslavije, zagovornika SSSR-a i Informbiroa, organizaciji protutitovskih emigrantskih skupina, o slanju promidžbenoga gradiva i posebno obučениh osoba u Jugoslaviju. U isto je vrijeme Ured primao iz istočnoeuropskih zemalja, uglavnom iz Bugarske, Mađarske i Rumunjske, razne podatke o stanju u Jugoslaviji. U zbirci su i materijali o jugoslavenskim emigrantima (popisi, upitnici, autobiografije, biografije).

Svo to arhivsko gradivo osvjetljuje ulogu Informbiroa u upravljanju i

nadziranju aktivnosti jugoslavenskih emigranata. Čuva se, nadalje, i gradivo o radiostanici "Slobodna Jugoslavija", koja je od 1949. do 1954. godine emitirala program iz "posebnog objekta" smještenog kraj Bukurešta. Knjiga ima i kazalo imena, što olakšava njezino korištenje.

Živana Hedbeli

VOSTOČNAJA EVROPA V DOKUMENTAH ROSSIJSKIH ARHIVOV 1944-1953. Tom I (1944-1948), 985 str., Tom II (1949-1953), 1004 str., "Sibirskij hronograf", Moskva-Novosibirsk 1997, 1998.

Nesumnjivo je, da nedavna politička povijest pobuđuje zanimanje kako šire čitalačke publike, tako i istraživača, posebice zahvaljujući činjenici što su utjecaji tih vremena ostavili posljedice kojih smo svjedoci i danas. Osobit znanstveni interes tako može potaknuti objavljivanje izvornih dokumenata što su donedavna bili strogo čuvani u trezorima ruskih arhiva. Zbornik "Istočna Europa u dokumentima ruskih arhiva 1944-1953", sa svoja dva sveska, predstavlja jedno od nastojanja recentne ruske arhivske i povijesne znanosti za otvaranjem pitanja utemeljenih na izvornom materijalu, koja bi potpunije razjasnila okolnosti nekih unutarnjih i vanjsko-političkih događaja što su obilježili

sredinu 40-ih i početak 50-ih godina ovog stoljeća.

Institut za slavensku povijest (i balkanistiku) Ruske akademije znanosti, u suradnji s Ruskim centrom za pohranu i istraživanje dokumenata novije povijesti, te Državnim arhivom Ruske Federacije, pripremili su 1997. u okviru zajedničkog projekta posvećenog 50. obljetnici Instituta za slavensku povijest, prvi svezak Zbornika dokumenata u izdanju "Sibirskog kronografa", Moskva-Novosibirsk. Prvim je dijelom obuhvaćeno razdoblje 1944-1948. da bi sljedeće godine izašao i drugi svezak koji zatvara cjelinu u periodu od 1949. do 1953. Vrijeme od kraja Drugoga svjetskog rata do godine Staljinove smrti karakteristično je u svjetskoj povijesti po stvaranju osnova hladnoratovske, blokovske politike i planskom formiranju uporišta socijalističkog poretka pod najizravnijim utjecajem SSSR-a. Pojam Istočne Europe, u tom kontekstu, javlja se kao geopolitička odrednica jednog vremena. Zemlje koje su mu tada pripadale - Albanija, Bugarska, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Čehoslovačka i Jugoslavija, predstavljene su u objavljenim dokumentima ruskih arhiva. Crpeći iz izazova modernih društvenih znanosti ideju oslanjanja na izvorni materijal, autori su pri sastavljanju Zbornika svoja nastojanja usmjerili na tematsko-analitičko težište, s ciljem davanja prednosti kritičkoj interpretaciji, oslobođenoj ideoloških spona. Razmeđe I. i